

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32782/3922108>

Русанівська Д. Д.,
здобувач наукового ступеня доктора філософії кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ГЕНЕЗА ПРОБЛЕМИ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

THE GENESIS OF THE PROBLEM OF INTERFERENCE IN THE ACTIVITY OF A DEFENDER OR REPRESENTATIVE OF A PERSON

Стаття присвячена аналізу стану наукової розробленості теоретичних та практичних питань втручання в діяльність захисника чи представника особи. У статті проведено аналіз етапів формування інституту представництва, а на його основі положення захисту діяльності захисника чи представника особи. На основі ґрунтовного аналізу виокремлено наступні етапи: I) звичасвий – рецепція римського права на території Київської Русі й формування умов для правового закріплення інституту представництва; II) козацький – досягнення інститутом представництва самостійності в рамках розшукової форми кримінального судочинства, його закріплення та розширення, спроба державного захисту захисника і представника особи, у тому числі кримінально-правовими засобами; III) імперський – перегляд значення інституту представництва та процесуального статусу представників учасників кримінального судочинства у зв'язку з переходом від розшукової форми кримінального процесу до змішаної, зміцнення ролі інституту адвокатури та гарантій адвокатської діяльності й закріпленням їх у Судових Статутах, а також реалізації їх у правозастосовній діяльності; IV) радянський – ліквідація адвокатури як незалежного органу й повна відсутність законодавчого регулювання інституту представництва й захисту діяльності захисника чи представника особи; V) класичний – відновлення законодавчого закріплення інституту представництва у кримінально-процесуальному законодавстві й законодавстві про адвокатуру, його права регламентація, але відсутність захисту; VI) незалежний – встановлення права потерпілого на правову допомогу, розширення правової регламентації інституту представництва, імплементація норм міжнародного права та практики ЄСПЛ з прав людини, розширення статусу захисника у кримінальному процесі й вперше закріплення ст. 397 КК України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» як гарантії захисту діяльності захисника чи представника особи.

Ключові слова: *гене́за, захисник, втручання в діяльність, законодавство України, інститут представництва.*

The article is devoted to the analysis of the state of scientific development of theoretical and practical issues of intervention in the activities of a defender or representative of a person. The article analyzes the stages of formation of the institution of representation, and based on it, the provision of protection of the activity of a defender or representative of a person. On the basis of a thorough analysis, the following stages are distinguished: I) customary – the reception of Roman law on the territory of Kyivan Rus and the formation of conditions for the legal consolidation of the institution of representation; II) Cossack – the achievement of independence by the institution of representation within the framework of the investigative form of criminal justice, its consolidation and expansion, an attempt at state protection of the defender and the representative of the person, including by criminal legal means; III) imperial – review of the importance of the institution of representation and the procedural status of representatives of participants in criminal proceedings in connection with the transition from an investigative form of criminal proceedings to a mixed one, strengthening the role of the institution of advocacy and guarantees of advocacy and enshrining them in the Court Statutes, as well as their implementation in law enforcement activities; IV) Soviet – the liquidation of the bar as an independent body and the complete absence of legislative regulation of the institution of representation and protection of the activity of a defender or representative of a person; V) classical – restoration of the legislative consolidation of the institution of representation in criminal procedural legislation and legislation on advocacy, its legal regulation, but lack of protection; VI) independent – establishment of the victim's right to legal aid, expansion of the legal regulation of the institution of representation, implementation of norms of international law and practice of the ECHR on human rights, expansion of the status of a defender in criminal proceedings, and for the first time consolidation of Art. 397 of the Criminal Code of Ukraine "Interference in the activity of a defender or representative of a person" as a guarantee of protection of the activities of a defender or representative of a person.

Key words: *genesis, defender, intervention in activity, legislation of Ukraine, institution of representation.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Держава має створювати належні умови для діяльності адвокатури, дотримання гарантій адвокатської діяльності і професійної таємниці та забезпечення від вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги [1]. Водночас, у таку діяльність втручаються, чим порушуються права адвокатів. З метою формування сталого знання щодо становлення та розвитку проблематики втручання в діяльність захисника чи представника особи, а також з метою виконання методологічної функції та визначення найбільш ефективних шляхів розвитку науки криміналістики в контексті досліджуваної проблематики, доцільно простежити історію, подальший процес розвитку та стан, який існує сьогодні у цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Участь захисника в кримінальному провадженні та особливості розслідування кримінальних правопорушень за участю захисників неодноразово досліджувалось у юридичній літературі, зокрема у наукових дослідженнях: В.Д. Адаменка, О. В. Бауліна, В.І. Галагана, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, О. В. Капліної, В.А. Колесника, О.П.Кучинської, Л.М.Лобойка, Є.Д.Лук'янчикова, В.В. Назарова, В.Т. Нора, М. А. Погорецького, Я.С. Олійника, О.В. Таран, В. М. Тертишника, В. В. Тіщенко, Л.Д. Удаलोвої, К.О. Чаплинського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька, О. Г. Шило, та ін.

Окремі аспекти кримінально-правового дослідження кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, певною мірою з'ясовували такі вчені: як: Ю. В. Александров, М. І. Бажанов, А. С. Беніцький, В. І. Борисов, П. А. Воробей, Ю. В. Гродецький, В. А. Козак, А. О. Мороз, Р. С. Орловський, В. І. Осадчий, О. Е. Радутний, В. І. Тютюгін, Є. В. Шевченко та ін. Водночас питанню генези втручання в діяльність захисника чи представника особи в контексті розслідування залишилося поза увагою дослідників.

Метою статті є дослідження генези втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення права на захист та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших

державних органах покладається на адвокатуру – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, яку складають всі адвокати України, що мають право здійснювати адвокатську діяльність. Реалізація адвокатом своїх повноважень у кримінальному процесі можлива лише за умов гарантій адвокатської таємниці – однієї з головних засад, що забезпечує його діяльність [2, с. 24].

У той же час, однією з гарантій утвердження змагальності та процесуальної рівності сторін в кримінальному процесі є представництво суб'єктів кримінального процесуального провадження. Від своєчасного допуску до кримінального провадження представника учасника процесу залежить забезпечення повноцінного захисту його прав і законних інтересів, а також реалізація прав, якими він не може розпорядитися самостійно через не-повноліття, наявність вад фізичного або психічного розвитку або просто бажає скористатися належною правовою допомогою. При цьому норми, що стосуються участі представника у кримінальному процесі, залишають поза увагою по-рядок та підстави його допуску до цього процесу як самостійного учасника кримінально-процесуальної діяльності. Тому й виникає необхідність дослідження питань пов'язаних з встановленням передумов та підстав виникнення представництва, його процесуального визнання.

Становлення та розвиток кримінального процесуального законодавства України постійно супроводжувались розробкою законопроектів, прийняттям нових законів або імплементацією окремих новацій у вже наявні нормативно-правові акти. Не є винятком норми законодавства, які забезпечують та гарантують у державі право особи на захист. Законотворчий процес спрямований на гуманізацію кримінальних процесуальних відносин, підвищення рівня захисту прав, свобод і законних інтересів особи, покликаний удосконалити вже наявні правові інститути. Одним з актуальних питань сьогодення є належна правова регламентація інституту захисту в кримінальному провадженні, що нерозривно пов'язано зі становленням та визначенням усієї української правозахисної системи й правозахисної діяльності, розвитком правового

статусу адвоката як захисника законних прав та інтересів громадян у кримінальному процесі України [3, с. 27; 4, с. 224]].

Аналізуючи розвиток адвокатури та представництва особи в Україні, а також питання втручання в діяльність захисника чи представника особи, відразу хочемо наголосити, що таке питання не знайшло свого фундаментального, комплексного дослідження й залишилося поза увагою вчених-процесуалістів та криміналістів, що й зумовило відсутність методики розслідування таких кримінальних правопорушень. Однак, з метою наукового пошуку, в контексті предмету дослідження звернемося до закріплення статусу адвоката-захисника в кримінальному процесі України й генези проблеми втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Так, інститут представництва не є новим в історії вітчизняного кримінального процесу. Немає єдиної точки зору у істориків і процесуалістів про те, коли бере свій початок представництво і чи на його основі зародилася адвокатура. Так, Л. Д. Кокорев вважає, що «історія і спостереження над юридичним життям інших народів свідчать, що адвокатура і судове представництво – дві різні установи, що викликані різними потребами, розвинулися окремо один від одного і навіть нині існуючі самостійно в багатьох державах Європи» [5, с. 15]. І далі, підводячи підсумок своєму дослідженню, він приходить до висновку про те, що «адвокатура зародилася не в результаті розвитку існуючого з XV ст. інституту представництва, що здійснює фізичне заміщення сторони на процесі. Появу її можна зв'язати з потребою в публічному захисті прав сторін у військовому процесі, що ж до правозаступництва на користь особи, то адвокатура розвинулася трохи пізніше в депутатському інституті від стані» [6, с. 16].

Аналіз правових [7] та наукових джерел [8] дає підстави для висновку, що виникнення й становлення інституту представництва пов'язане з виникненням й становленням інституту правозаступництва як особливого виду професійної діяльності в древніх західних державах та подальшим розвитком адвокатури й у західних країнах. Спочатку у Римі роль повірених виконували родичі, а згодом на зміну так званним родинним адвокатам прийшов

інститут патронату. Патрони стали першими адвокатами в Римі.

У період створення державності (X ст.) на Русі існувала система норм усного звичаєвого права. Дані щодо звичаїв східних слов'ян до утворення Київської Русі містяться в літописах і повідомленнях зарубіжних авторів [9, с. 84]. Однак, письмених джерел, які б висвітлювали кримінальні-процесуальні питання не зберіглося [10, с. 37-68], та й не могло бути. У процесі становлення повноцінної держави, окремі звичаї родового ладу, які можна було використовувати в інтересах пануючої верхівки, що формувалася, поступово трансформувалися у норми звичаєвого права.

У пізніший період історії Древньої Русі з'явилися такі джерела права, як Новгородська і Псковська судні грамоти, де чіткіше були сформульовані норми цивільного і кримінального матеріального і процесуального права. У цих документах виразно регламентовано право позивача на участь у справі представника. В той же час таким правом були наділені далеко не усі, а тільки жінки, діти, ченці, престарілі або глухі [11, с. 56].

Отже, можна констатувати, що набув існування за межами України інститут представництва, але витоків кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи не існувало.

Професійна адвокатура, на обґрунтовану думку багатьох дослідників [11, с. 15-16], яка підтверджується й результатами дослідження М. М. Погорецького [2, с. 24-30], на землях, що входять до сучасної України, почала своє формування лише в період польсько-литовської доби, з розповсюдженням на них Магдебурського права [13] та з прийняттям Литовських статутів 1529 р., 1566 р. та 1588 р., які, як і магдебурзьке право, за справедливою оцінкою фахівців, відіграли важливу роль у її формуванні, у тому числі і в Україні [14].

Коли в українських містах було запроваджено Магдебурзьке право, в міських судах вперше у XV ст. і з'явилася фігура захисника, як професійного юриста [15, с. 17]. Однак в ці часи, ще були відсутні будь – які норми, які б висвітлювали умови та підстави, за яких певна особа могла б виступати в суді в якості захисника стосовно захисту прав певної особи або осіб.

У XVI ст. у загальних судах, зокрема у великокняжих, господарських, а також у судах міських і земських, з'являється новий тип захисника, професійного юриста – «прокурора» або «речника» [15]. Так, Литовський Статут, який діяв на всіх українських землях аж до 1840 р., в їх трьох редакціях – 1529, 1556, 1588 рр. встановлює умови та підстави, необхідні для виконання обов'язків прокурора в судах [16].

Наступний період становлення та розвитку інституту представництва пов'язаний з першими спробами кодифікації права на сучасних землях, що входили на той час до Російської імперії, якою, на думку В. С. Кульчицького, російський царизм ставив за мету поширити на Україну загальноросійське законодавство і цим самим сприяти якнайшвидшій ліквідації автономії України, що і стало причиною видання царського указу від 28 серпня 1728 р. про створення кодифікаційної комісії, яка і розробила проект Кодексу «Прав, за якими судиться малоросійський народ» [17, с. 8–9].

В результаті першої кодифікації був вироблений проект кодексу українського права під назвою: «Права, за яким судиться малоросійський народ» (1743 р.) [18]. Слід зауважити, що хоча зазначений законопроект і не був прийнятий царським урядом, проте його положення застосовувалося в правозастосовній діяльності.

У цьому документі вперше вжито термін «адвокат», а не «прокуратор». Адвокати перед початком своєї адвокатської діяльності давали присягу на доброякісне виконання професійного обов'язку, дотримання етичних і правових норм. Крім професійних адвокатів, Кодекс дозволяв допускати до участі в процесі й непрофесійних захисників – батьків, опікунів [19, с. 73].

Як зазначено в науковій літературі, цей період можна вважати часом народження професійної адвокатури, хоча момент її організаційного оформлення ще був віддалений у термінах [12, с. 16]. За часів панування звичаєвого права, захист могла здійснювати будь-яка досвідчена особа, обізнана з правовим звичаєм, яка з товариських спонукань намагалася захистити інтереси сторони. Однак, унаслідок витіснення звичаєвого права, захисником уже може бути особа, яка добре обізнана з писаним правом [20, с. 17].

Для наступного періоду становлення інституту захисту в кримінальному судочинстві

України характерний значний вплив законодавства Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій в 1772 р. [21, с. 18]. Так, адвокатура в Галичині й на Буковині утвердилася як інститут з ухваленням Положення про суд 1781 р., згідно з яким, щоб здобути право на адвокатську діяльність, необхідно було мати юридичну освіту, ступінь доктора права, пройти практику адвоката (термін не визначений) та скласти адвокатський іспит.

Згодом, 16 серпня 1849 р. було прийняте тимчасове, а 6 липня 1868 р. – постійне Положення про адвокатуру, що внесло деякі зміни в чинне законодавство. Так, згідно з Положенням 1849 р., адвокатами могли бути юристи, які мали ступінь доктора права і не менше ніж трирічну практику в органах суду й прокуратурі або в адвоката [22, с. 9].

Перший Кримінально-процесуальний кодекс УСРР був затверджений постановою ВУЦВК від 13 вересня 1922 року «Про введення в дію Кримінально-процесуального кодексу УСРР» та введений в дію 20 листопада 1922 року [23].

Цей документ не містив норм щодо участі захисника (адвоката) на стадії досудового розслідування, а тільки з моменту віддання обвинуваченого до суду (ст. 247). У ст. 57 визначено осіб, які можуть бути захисниками: члени колегії захисників, близькі родичі обвинуваченого, уповноважені представники державних установ і підприємств, спілок та інших професійних і громадських організацій, а також інші особи з особливого дозволу суду, у провадженні якого перебувала справа.

КПК УРСР у 1960 р., який закріпив рівність учасників судового процесу та надав широкі права щодо збирання й надання доказів, їх дослідження та заявлення клопотань. Фактично було закріплено рівність учасників кримінального процесу. Так, згідно з нормами КПК 1960 р., обвинувач, підсудний, захисник, потерпілий, а також цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в судовому розгляді користуються рівними правами щодо подання доказів, участі в дослідженні доказів і заявлення клопотань. Тобто представників визнавали рівноправними учасниками кримінального судочинства, наділеними такими процесуальними правами: подавати докази;

заявляти клопотання; знайомитися з матеріалами справи з моменту закінчення попереднього слідства, а у справах, в яких попереднє слідство не провадилося, – після віддання обвинуваченого до суду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду; підтримувати обвинувачення у певних випадках, здійснювати захист неповнолітнього обвинуваченого, підтримувати або заперечувати проти цивільного позову [24].

Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 16 квітня 1984 р. [25] ст. 69 КПК була доповнена п. 2, згідно з яким до суб'єктів адвокатської таємниці були віднесені адвокат, представник професійної спілки та іншої громадської організації про обставини, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням ним обов'язків представника потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача. Пункт 2 попередньої редакції став відповідно п. 3.

Прийняття 19 грудня 1992 р. ЗУ «Про адвокатуру» [26] сприяло подальшому демократичному розвитку української адвокатури, забезпечило право на доступ до адвокатської професії широкої верстви кваліфікованих юристів, встановило існуючі гарантії здійснення адвокатської діяльності, розширивши професійні права адвокатів, їхні обов'язки та відповідальність.

У 2001 році було внесено зміни до КПК, що передбачали розмежування функцій обвинувачення, захисту та судового розгляду. Реалізація засади змагальності передбачала участь захисника в стадії досудового розслідування (ст. 44), можливості для захисника збирати відомості про факти, що можуть використовуватись як докази (ст. 48).

З прийняттям чинного КК України від 5 квітня 2001 р. в ньому отримала закріплення ст. 397 КК України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» [27].

Подальша розбудова України як правової держави потребувала створення дієвих механізмів регулювання діяльності державних органів, покликаних здійснювати розслідування та розгляд питань, пов'язаних із притягненням особи до кримінальної відповідальності, а також захисту прав та свобод людини і громадянина та удосконалення уже існую-

чих, з урахуванням правових позиції ЄСПЛ, рекомендацій Ради Європи, досвіду правових демократичних країн з ключових питань кримінального судочинства організації діяльності адвокатури і, зокрема, розробки гарантій адвокатської/представницької діяльності у кримінальному судочинстві.

На виконання цього завдання були прийняті КПК України від 13 квітня 2012 р. [28], а також Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. [29], якими започатковано новий етап розвитку інституту захисту в кримінальному процесі та які закріпили значні зміни щодо статусу захисника у кримінальному процесі, й цим зумовили особливості його захисту.

Таким чином, на підставі вищевикладеного можна виокремити такі періоди розвитку інституту представництва, а на його основі положення захисту діяльності захисника чи представника особи, зокрема: I) *звичайний* – рецепція римського права на території Київської Русі й формування умов для правового закріплення інституту представництва (XI ст. – II пол. XIV ст.); II) *козацький* – досягнення інститутом представництва самостійності в рамках розшукової форми кримінального судочинства, його закріплення та розширення, спроба державного захисту захисника і представника особи, у тому числі кримінально-правовими засобами (козацькому-звичаєве, польське, литовське, російське законодавство) (1529 р. – II пол. XVIII ст.); III) *імперський* – перегляд значення інституту представництва та процесуального статусу представників учасників кримінального судочинства у зв'язку з переходом від розшукової форми кримінального процесу до змішаної, зміцнення ролі інституту адвокатури та гарантій адвокатської діяльності й закріпленням їх у Судових Статутах, а також реалізації їх у правозастосовній діяльності (1864–1917 рр.); IV) *радянський* – ліквідація адвокатури як незалежного органу й повна відсутність законодавчого регулювання інституту представництва й захисту діяльності захисника чи представника особи (1917–1960 рр.); V) *класичний* (1960–2001 рр.) – відновлення законодавчого закріплення інституту представництва у кримінально-процесуальному законодавстві й законодавстві про адвокатуру, його правова

регламентація, але відсутність захисту; VI) *незалежний* (2001 р. по теперішній час.) – встановлення права потерпілого на правову допомогу, розширення правової регламентації інституту представництва, імплементація норм міжнародного права та практики ЄСПЛ з прав людини, розширення статусу захисника у кримінальному процесі й вперше закріплення ст. 397 КК України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» як гарантії захисту діяльності захисника чи представника особи.

Саме тому, виникнення і становлення гарантій адвокатської діяльності у кримінальному процесі на землях сучасної України мали свої особливі риси, обумовлені особливостями соціального, політичного й економічного розвитку держави та національною ментальністю і відповідали загальним тенденціям їх світового генезису. Їх становлення пов'язане з розвитком кримінального судочинства та інституту адвокатури, що формувалося під впливом досвіду зарубіжних країн і, перш за все тих, до складу яких входили землі сучасної України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Європейська конвенція з прав людини від 04 листоп. 10950 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Погорецький М. М. Становлення та розвиток інституту гарантій адвокатської тасмниці в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 4–5. С. 24–30.
3. Скрябін О. М. Участь захисника в окремих кримінальних провадженнях : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2017. 380 с.
4. Фіолевський Д. П. Адвокатура : підручник. Київ, 2007. 486 с.
5. Гарбовський Л. А., Дідківська Г. В., Топчій В. В. Правовий статус потерпілого у кримінальному процесі України : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 152 с.
6. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: монографія. Х.: «Фінн», 2008. 296 с.
7. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. / упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. А. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
8. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 511 с.
9. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. / упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О. А. Копиленко, В. М. Кривоніс, В. В. Свистунов, Г. І. Трофанчук. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
10. Субтельний О. Україна: Історія (пер. з англ. Ю. І. Шевчука). Київ: Либідь, 1991. 512 с.
11. Хрестоматія з історії держави і права України: у 2 т. / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре. Т 1: З найдавніших часів до початку ХХ ст. 1997. 561 с.
12. Святоцький О. Д., Міхеєнко М. Л. Адвокатура України : навч. посіб. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів. Київ, 1997. 224 с.
13. Багалій Д. І. Магдебурзьке право на Лівобічній Україні. Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV–XVIII ст. Ч. 2. Львів, 1994. 165 с.
14. Історія адвокатури України / Т. В. Варфоломеєва та ін. К. : СДМ-Студіо, 2002. Ч. 1. 286 с.
15. Кобилецький М. М. Магдебурзьке право і його застосування в Україні (XIV – перша половина XIX століття) : монографія. Львів, 2010. 435 с.
16. Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. – Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн. 1 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2004. 672 с.
17. Кульчицький В. С. Кодифікація права на Україні у XVIII ст. 1958. С. 8–9.
18. Сокальська О. В. Генеза інстанційних відносин між судовими установами українських земель у XVI ст. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 2. С. 251–253.
19. Музиченко П. П., Долматова Н. І., Крестовська Н. М. Практикум з історії держави і права України : навч. посіб. Київ, 2002. 421 с.
20. Чайка Р. А. Участь захисника на досудовому слідстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2008. 210 с.
21. Бойчук А. Ю. Інститут адвокатури на західноукраїнських землях другої половини XIX – початку ХХ століття (на матеріалах Галичини) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2011. 15 с.
22. Дубівка І. В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 233 с.
23. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1922 р. / ЗУ УСРР. 1922. № 41.

24. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. № 1001-05. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>

25. Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 16 квітня 1984 р. № 6834-Х. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/6834-10>

26. Про адвокатуру : Закон України від 19 грудня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 9. Ст. 62.

27. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

28. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

29. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>